

Vztahy normativních systémů a vrcholných soudů*

Relations between Normative Systems and Apex Courts

Pavel Ondřejek**, Jana Ondřejková***

Abstrakt

*Príspevok reflektuje niektoré myšlienky knihy *Domestic Judicial Treatment of European Court of Human Rights Case Law: Beyond Compliance, a to s použitím zdánlivě rozdílných přístupů k analýze rozhodovací činnosti soudů: autoři používají argumenty politické vědy, systémové teorie práva i obecné právní teorie. Hlavním cílem příspěvku je poukázat na skutečnost, že analýza autorů není vypovídající jen o vztazích vnitrostátních a mezinárodních soudů, nýbrž dost možná šířeji i celých normativních systémů v současném pluralistickém uspořádání.**

Klíčová slova

Právní pluralismus; mezinárodní soudnictví; implementace judikatury; systémová teorie práva; právo a politika.

Abstract

*The paper reflects some of the ideas of the book *Domestic Judicial Treatment of European Court of Human Rights Case Law: Beyond Compliance*, using seemingly disparate approaches to the analysis of judicial decision-making: authors use arguments from political science, systems theory of law and general legal theory. The main aim of the contribution is to point out that the authors' analysis is not only indicative of the relations between national and international courts, but quite possibly more broadly of entire normative systems in the current pluralist arrangement.*

Keywords

Legal Pluralism; International Judiciary; Implementation of Case-law; Systems Theory of Law; Law and Politics.

---

* Příspěvek vznikl v rámci projektu GAČR č. 19-10723S s názvem „Co současné právo sjednocuje a co jej fragmentarizuje z pohledu právní teorie a soudní praxe?“.

** Doc. JUDr. Pavel Ondřejek, Ph.D., Katedra teorie práva a právních učení, Právnická fakulta, Univerzita Karlova, Praha / Department of Legal Theory and Legal Doctrines, Faculty of Law, Charles University, Prague, Czech Republic / E-mail: ondrejek@prf.cuni.cz / ORCID: 0000-0001-6764-8993 / Research ID: 57189258665

*** Doc. JUDr. Jana Ondřejková, Ph.D., Katedra politologie a sociologie, Právnická fakulta, Univerzita Karlova, Praha / Department of Political Science and Sociology, Faculty of Law, Charles University, Prague, Czech Republic / E-mail: ondrejko@prf.cuni.cz / ORCID: 0000-0002-0833-3569 / Research ID: 57189261387

Úvod

Autoři práce *Domestic Judicial Treatment of European Court of Human Rights Case Law: Beyond Compliance*¹ představují propracovaný analytický způsob zkoumání toho, jak vnitrostátní soudy zacházejí s judikaturou soudů mezinárodních. Ačkoliv se v knize zaměřují na reflexi judikatury Evropského soudu pro lidská práva vrcholnými českými soudy (Nejvyšším soudem, Nejvyšším správním soudem a Ústavním soudem), lze souhlasit s autory v tom, že jejich analýza je použitelná na provádění rozhodnutí jakýchkoliv jiných mezinárodních či nadstátních institucí a rovněž na jiné státy, než je Česká republika.²

Nový koncept zacházení s judikaturou (judicial treatment) přesahuje otázku souladu (compliance)³ vnitrostátní judikatury s judikaturou mezinárodních orgánů, případně implementace či efektivity rozhodovací činnosti mezinárodních orgánů. Zaměřuje se do větší hloubky na to, jak a také proč české soudy berou v potaz při své rozhodovací činnosti štrasburskou judikaturu. Práce je cenná kontextuálním přístupem, protože v ní autoři neanalyzují pouze jazyk soudních rozhodnutí (přesněji řečeno, analýza jazyka rozhodnutí je jen část komplexní analýzy zacházení se soudní judikaturou). Souhlasíme s autory knihy v tom, že kvantitativní analýza neobsáhne veškeré aspekty práce s judikaturou mezinárodního soudu, k hodnocení těchto situací je potřeba doplnit kvantitativní analýzu o analýzu kvalitativní.⁴

Potřeba „klasické“ kvalitativní analýzy vzrůstá zejména v případech, kdy bychom chtěli činit komparativní závěry, protože makroúrovňová kvantitativní analýza textů rozhodnutí je nevyhnutně determinovaná faktory, jako je konkrétní podoba dělby moci v daném

1 KOSAŘ, David, Jan PETROV, Katarína ŠIPULOVÁ, Hubert SMEKAL, Ladislav VYHNÁNEK a Jozef JANOVSKEJ. *Domestic Judicial Treatment of European Court of Human Rights Case Law: Beyond Compliance*. Abingdon, New York: Routledge, 2020.

2 ŠIPULOVÁ, Katarína, Hubert SMEKAL a Jozef JANOVSKEJ. Research Design. How to study judicial implementation: A prologue to the case study on Czechia. In: KOSAŘ, PETROV, ŠIPULOVÁ, SMEKAL, VYHNÁNEK, JANOVSKEJ, op. cit., s. 84.

3 K pojmu compliance jakožto „označení souladu vnitrostátní praxe s mezinárodní lidskoprávní úmluvou či rozhodnutími“ viz podrobněji SMEKAL, Hubert a Ladislav VYHNÁNEK. Úvod. In: SMEKAL, Hubert, Ladislav VYHNÁNEK a kol. *Beyond Compliance – Implementace rozhodnutí mezinárodních lidskoprávních těles na národní úrovni*. Praha: Wolters Kluwer, 2018, s. xx.

4 Ve čtvrté kapitole knihy je podrobně popsán výzkum složený ze tří úrovní sledování štrasburské judikatury českými soudy (nejprve jde o sledování toho, jak často soudy argumentují štrasburskou judikaturou, dále kde a jak soudy používají citace štrasburské judikatury, a konečně, jak vybraná rozhodnutí mění vnitrostátní praxi v určitých oblastech). Autoři správně dodávají, že k vylíčení úplného obrazu o zacházení s judikaturou by bylo třeba do studie zahrnout i případy, kdy české soudy štrasburskou judikaturou neargumentují, ačkoliv by tak činit měly (ŠIPULOVÁ, SMEKAL, JANOVSKEJ, op. cit., s. 99). Kombinovat kvantitativní a kvalitativní výzkum ve společenských vědách je žádoucí, zejména proto, že úkolem vědy má být zejména poskytnout plauzibilní vysvětlení zkoumaných faktů, což samotná kvantitativní analýza nedokáže podat – podrobněji viz FEARON, James D. a David D. LAITIN. Integrating Qualitative and Quantitative Methods. In: GOODIN, Robert E. (ed.). *The Oxford Handbook of Political Science*. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 1167.

státě⁵ či kultura citování zahraniční judikatury.⁶ Podobně mezo-úroveň zkoumání, tj. které právní otázky jsou v rozhodování vnitrostátních soudů nejvíce prostoupeny judikaturou Evropského soudu pro lidská práva, se může lišit v závislosti na vnitrostátní míře ochrany jednotlivých Evropskou úmluvou zaručených práv. Z komparativního hlediska proto, přes přínos širokých úhlů pohledů nabízených moderními možnostmi kvantitativní analýzy v právu, nezbyvá než zdůraznit nezastupitelnou roli mikrostudií a znalost místního právního a politického kontextu, sahající v některých případech až ke konkrétním klíčovými osobnostem.⁷ Na druhé straně, jeden z autorů knihy v recenzi na zahraniční publikaci zabývající se vnitrostátní implementací Evropské úmluvy a štrasburské judikatury považuje výlučně kvalitativní komparativní studie za nedostatečně vypovídající či obtížně verifikovatelné.⁸

V tomto skromném příspěvku reflektujícím některé myšlenky z výše uvedené monografie navážeme na kontextuální přístup autorů a pokusíme se podobně jako autoři v knize ukázat některé další souvislosti vztahu rozhodovací činnosti vrcholných soudů. Postupovat přitom budeme od dílčích argumentů k obecnějším závěrům, přičemž v našich argumentech budeme vycházet z několika zdánlivě rozdílných přístupů k analýze rozhodovací činnosti soudů: od argumentů politické vědy, přes systémovou teorii práva, až k právně-teoretickým úvahám.

Cílem předložených argumentů nebude polemizovat se závěry autorů, nýbrž ukázat, že analýza autorů není vypovídající jen o vztazích vrcholných soudů, nýbrž dost možná širěji i celých normativních systémů v současném pluralistickém uspořádání.

1 Kontext zkoumání zacházení s judikaturou mezinárodních a nadnárodních soudů

O klíčovém postavení vnitrostátních (národních) soudů při dodržování mezinárodně právních závazků a implementaci rozhodnutí mezinárodních soudů nejlépe vypovídá šest desetiletí trvající praxe v rámci Evropské unie a jejích předchůdkyň. Navázání

⁵ K různým koncepcím dělby moci a jejich kontextu viz KYSELA, Jan. *Dělba moci v kontextu věcného hledání dobré vlády*. Praha: Leges, 2019.

⁶ Obecně viz např. FERRARI, Giuseppe Franco. *Judicial cosmopolitanism. The use of foreign law in contemporary constitutional systems*. Leiden: Koninklijke Brill NV, 2019; Ve vztahu k ESLP je zajímavá např. Francie, kde Ústavní Rada ještě v roce 2005 nepoužívala odkazy na zahraniční judikaturu – srov. vyjádření člena Ústavní rady Olivier Dutheillet de Lamothe v rámci kulatého stolu Comparative constitutionalism in practice: Sixth World Congress of the International Association of Constitutional Law Santiago, Chile, January 12–16, 2004. *International Journal of Constitutional Law*, 2005, roč. 3, č. 4, October, s. 550–556.

⁷ V knize *Domestic Judicial Treatment...* jsou obšírněji zmíněni např. Iva Brožová, Pavel Šámal či Kateřina Šimáčková.

⁸ PETROV, Jan. Gerards, Janneke – Fleuren, Joseph (eds.). *Implementation of the European Convention on Human Rights and of the judgments of the ECtHR in national case law*. Cambridge: Intersentia, 2014. 358 pp. *The Lawyer Quarterly*, 2016, č. 1, s. 54–56.

vztahu s vnitrostátními soudy – položení první předběžné otázky v roce 1961 bylo údajně na Soudním dvoru oslaveno lahví šampaňského⁹ – a vytváření spojenectví s nižšími soudy, které výrazně napomohly překonat rezistenci vrcholných vnitrostátních soudů vůči komunitárnímu a později unijnímu právu, je předmětem nespočtu článků a knih.¹⁰ Role vnitrostátních soudů je v doktríně podrobně rozpracovaná,¹¹ a stejně tak jsou i techniky, které národní soudy používají při nesouhlasu s konkrétními rozhodnutími Evropského soudního dvora (tzv. Solange přezkum ústavou chráněných základních práv, ultra vires přezkum a přezkum z hlediska ochrany ústavní identity). Dynamický vztah mezi unijním právem a národními právními řády dal podnět ke studiím různých modelů právního, resp. ústavního pluralismu.¹²

Evropský soud pro lidská práva čelí ve srovnání se Soudním dvorem EU při navazování vztahů s vnitrostátními soudy řadě překážek. K nejtriviálnějším můžeme uvést počet členských států Rady Evropy, množství nápadů či skutečnost, že pro podání stížnosti je zásadně nutné vyčerpat dostupné vnitrostátní opravné prostředky, což de facto zužuje institucionální prostor pro dialog právě na skupinu vrcholných vnitrostátních soudů.

Rozdíly souvisejí i s cíli a nástroji, kterými jsou oba soudy nadány. Zatímco Soudní dvůr Evropské unie má zajistit jednotný výklad a aplikaci unijního práva napříč členskými státy, čemuž napomáhají vedle mechanismu předběžných otázek zejména žaloby Komise pro porušení povinností plynoucích z unijního práva, cílem Evropského soudu pro lidská práva je v první řadě zajištění dodržování standardů lidskoprávních závazků, k nimž se přihlásily jednotlivé signatářské země. Štrasburský soud tak musí mnohem více spoléhat na „dobrovolnou“ akceptaci a „bona fide“ užívání svých doktrín národními soudy napříč členskými státy Evropské úmluvy a jejich přizpůsobení specifickým vnitrostátním podmínkám.

K snazšímu pronikání judikatury Evropského soudu pro lidská práva do vnitrostátních právních řádů byl vytvořen koncept označovaný jako *res interpretata*.¹³ Ve své podstatě jde o nástroj, který má zaručit minimální sdílenou úroveň ochrany práv zakotvených v Evropské úmluvě, jak je interpretoval štrasburský soud, aniž by bylo nutné podávat

⁹ Van LEEUWEN, Karin. Paving the road to 'legal revolution': The Dutch origins of the first preliminary references in European law (1957–1963). *European Law Journal*, 2018, č. 6, s. 410.

¹⁰ Za všechny jmenujme alespoň klíčovou studii Karen Alter: *Establishing the Supremacy of European Law: The Making of an International Rule of Law in Europe*. Oxford: Oxford University Press 2003.

¹¹ CLAES, Monica. *The National Courts' Mandate in the European Constitution*. Oxford: Hart Publishing, 2006; srov. též projekt *Towards a New History of European Public Law*. Dostupné z: <https://european-law.saxo.ku.dk/publications/>

¹² AVBELJ, Matej a Jan KOMÁREK (eds.). *Constitutional Pluralism in the European Union and Beyond*. Oxford: Hart Publishing, 2012.

¹³ Podrobněji k němu např. ARNARDÓTTIR, Oddný Mjöll. *Res Interpretata, Erga Omnes Effect and the Role of the Margin of Appreciation in Giving Domestic Effect to the Judgments of the European Court of Human Rights*. *European Journal of International Law*, 2017, č. 3, s. 819–843.

obdobné stížnosti v každém jednotlivém členském státě. Na jedné straně se tím překonává absence *erga omnes* účinku rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva, na druhé straně to klade zvýšené nároky na práci se soudními rozhodnutími vydanými v různém právním a společenském kontextu a *res interpretata* by tudíž neměla být vnímána formalisticky.

Jen na okraj si dovoluujeme poznamenat, že je proto poněkud škoda, pokud autoři publikace *Domestic Judicial Treatment of European Court of Human Rights Case Law* uvádějí jako jeden z nástrojů pro větší angažovanost národních soudů se štrasburskou judikaturou komentáře obsahující předpřipravené úryvky z vybraných rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva, jež by bylo lze použít metodou cut & paste.¹⁴ Možná to přispěje k vylepšení statistického obrazu vnitrostátního soudu, ale hrozí zde stejně nebezpečí, jako při používání z kontextu vytržených právních vět.¹⁵ Podstatnější ve vztahu k rozsahu a důsledkům konceptu *res interpretata* je, že lidská práva ve své detailní a rozvinuté podobě přestávají mít povahu celospolečenského konsensu, ale stávají se citlivým politickým tématem jak uvnitř států samotných, tak napříč státy s různou ústavněprávní kulturou¹⁶ či politickou zkušeností.¹⁷ Pro konkrétní nastavení vyvážení různých ústavami a Evropskou úmluvou chráněných práv a veřejných zájmů je spíše než akontextuální lpění na úryvku ze soudního rozhodnutí v demokraciích potřebný neustálý institucionální dialog s politicky odpovědnými státními orgány.¹⁸

Autoři se také cíleně vyhýbají hodnocení rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva, s nimiž účinek *res interpretata* spojují. Přitom je však přirozené, že vnitřně rozporuplné či právně nedostatečně odůvodněné rozhodnutí bude mít – slovy R. Dworkina – slabou gravitační sílu (*gravitational force*).¹⁹ Roli může rovněž hrát subjektivně srovnávaná erudice soudců, kteří rozhodnutí na mezinárodní a národní úrovni činí.²⁰ Z tohoto hlediska je klíčová třetí část knihy, která rozlišuje mezi jednotlivými důvody resistance národních soudů vůči některým rozhodnutím Evropského soudu pro lidská práva.

¹⁴ Srov. např. KOSAŘ, David a Jan PETROV. Beyond judicial compliance: Domestic courts in the ECHR regime. In: KOSAŘ, PETROV, ŠIPULOVÁ, SMEKAL, VYHNÁNEK, JANOVSKEJ, op. cit., s. 241–242.

¹⁵ ELIÁŠ, Karel. Příspěvek ke kultuře a precedentnímu působení civilních soudních rozhodnutí a právních vět. In: DVORÁK, Jan a Alena MACKOVÁ (eds.). *Pocta Aleně Winterové k 80. narozeninám*. Praha: Všehrd, 2018, s. 73–83.

¹⁶ Srov. COHEN-ELIYA, Moshe a Iddo PORAT. *Proportionality and Constitutional Culture*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.

¹⁷ Srov. BOBEK, Michal. Fundamental rights and fundamental values in the old and new Europe. In: DOUGLAS-SCOTT, Sionaidh a Nicholas HATZIS. *Research Handbook on EU Law and Human Rights*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 2017.

¹⁸ Podrobněji viz ONDŘEJKOVÁ, Jana. *Vnější limity soudcovské interpretace a argumentace*. Praha: Leges, 2017, s. 90 a násl.

¹⁹ DWORKIN, Ronald. Hard Cases. *Harvard Law Review*, 1975, č. 6, s. 1057–1109. DOI <https://doi.org/10.2307/1340249>

²⁰ Viz KOSAŘ, David. Selecting Strasbourg Judges: A Critique. In: BOBEK, Michal. *Selecting Europe's Judges A Critical Review of the Appointment Procedures to the European Courts*. Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 120–161.

Jsme si nicméně vědomi, že v situaci absence sdílených nebo alespoň převažujících doktrinárních přístupů, jak zacházet s judikaturou štrasburského soudu, představuje kvantitativní analýza s výše uvedenými výhradami smysluplné východisko pro zkoumání míry vnitrostátní ukotvenosti judikatury Evropského soudu pro lidská práva, zejména v zemích s kratší demokratickou zkušeností či státech ohrožených úpadkem demokracie.

2 Implementace mezinárodní judikatury pohledem systémové teorie práva

Zatímco výše jsme navázali na výzkum autorů v oblasti soudů, který kombinoval přístupy práva a politické vědy, v této části bychom se podrobněji věnovali pohledu na implementaci judikatury mezinárodních soudů pohledem systémové teorie práva, která patří k sociologickým přístupům k právu.²¹

Zakladatel tohoto proudu myšlení, německý sociolog a právník *Niklas Luhmann*, postavil soudy do centra společenského subsystému práva.²² V základu každého ze společenských subsystémů nejsou podle této teorie aktéři nebo instituce, nýbrž specifická komunikace, kterou v tomto společenském systému jednotlivci používají. V právu je tato komunikace založena na hodnocení společenské reality, přičemž výsledkem tohoto hodnocení je buď soulad anebo rozpor s objektivním právem. Toto hodnocení probíhá podle pravidel právního systému (kterými jsou právní normy, případně jiné normativní standardy), přičemž právě soudy jsou orgány, které mají pravidelně ve sporech o právo poslední slovo.

Růst komplexity společenského uspořádání vede v současném právu k napětí mezi dvěma požadavky: prvním je stabilizace normativního očekávání, tedy očekávání, že se lidé budou chovat určitým způsobem, předem stanoveným v právních normách, a pokud se tak nestane, bude následovat sankce ze strany veřejné moci. Stabilizaci normativního očekávání můžeme rovněž označit za jednu z hlavních funkcí práva.²³

V určitém protikladu z hlediska fungování soudů stojí pravidlo, podle něhož je potřeba rozhodnout každý případ, tedy i takový, na který nedopadá předem daná právní norma přijatá zákonodárcem. V takových situacích se vyžaduje, aby soudy argumentovaly abstraktnějšími nebo implicitními pravidly právního systému.²⁴ Pokud mají hrát soudy

---

²¹ Zahraniční literatura k systémové teorii práva je velmi rozsáhlá. Přehledově jsou hlavní autoři a základy této teorie shrnuty jedním z autorů tohoto článku: ONDŘEJEK, Pavel. Systémové teorie v právu. In: SOBEK, Tomáš a Martin HAPLA (eds.). *Filosofie práva*. Brno: Nugas Finem Publishing, 2020a, s. 200–219.

²² LUHMANN, Niklas. *Law as a Social System*. Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 293; NOBLES, Richard a David SCHIFF. Introduction. In: LUHMANN, Niklas. *Law as a Social System*. Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 31; HUBER, Thomas. *Systemtheorie des Rechts. Die Rechtstheorie Niklas Luhmanns*. Baden-Baden: Nomos, 2007, s. 161.

²³ K funkci práva viz LUHMANN, op. cit., s. 142 a násl.

²⁴ *Ibid.*, s. 284.

roli při naplňování funkce práva, měly by i při používání hodnotových a principiálních argumentů pokud možno redukovat komplexitu právní komunikace. To, že soudy volí z množství komunikačních alternativ takovou interpretaci Evropské úmluvy anebo vnitrostátního ústavního práva, které jsou v souladu s judikaturou štrasburského soudu, naznačuje jednak to, že pro ně závěry štrasburského soudu nepředstavují redundantní argumenty, které by měly ignorovat. Kromě toho můžeme citaci štrasburské judikatury v soudním rozhodnutí vnitrostátního soudu označit jako záměrnou orientaci tohoto soudu na harmonizaci dvou právních systémů.²⁵

I z tohoto důvodu je podle našeho názoru významné sledovat to, jak vnitrostátní soudy zacházejí s judikaturou mezinárodních soudů. Autoři sami komentují svá zjištění, podle nichž „většina odkazů na Evropskou úmluvu má ‚ornamentální‘ povahu“, zdůrazňují však dále, že „i v těchto situacích hraje takovýto ‚ornamentální‘ odkaz důležitou roli při zakotvení judikatury ESLP, protože dokumentuje, do jaké míry si vnitrostátní soudy štrasburskou judikaturu internalizují ve své každodenní rozhodovací činnosti.“²⁶

Pohledem systémové teorie bychom si dovolili tvrdit, že podobné odkazy hrají možná ještě větší význam. Ačkoliv vnitrostátní soud nemusí odkazované rozhodnutí považovat za rozhodující argument, samotný fakt, že v odůvodnění svého rozhodnutí zmíní rozsudek mezinárodního soudu, naznačuje, že uznává stejná normativní a principiální východiska svého rozhodnutí, jako měly předchozí podobné případy rozhodnuté soudem mezinárodním. Jedná se o příklad otevírání se vnitrostátního práva vůči jiným právním systémům, které ve známém rozsudku týkajícím se Lisabonské smlouvy označuje německý Spolkový ústavní soud pojmy *Völkerrechtsfreundlichkeit* a *Europarechtsfreundlichkeit*.²⁷

Takováto normativní otevřenost může mít celou řadu důvodů, jež by vyžadovaly samostatné empirické zkoumání. Ptáme-li se na otázku, proč soudci, kteří interpretují vnitrostátní právo, považují za smysluplnou takovou podobu komunikace v odůvodněních svých rozhodnutí, která vychází mimo jiné z judikatury Evropského soudu pro lidská práva, odpovědí může být například zohlednění institucionálních limitů vlastního výkladu práva. Tyto limity se objevují zejména v situaci, kdy mezinárodní soudy mohou nepřímo reagovat na dané soudní rozhodnutí vnitrostátního soudu.²⁸ Jiným důvodem

²⁵ Richard Nobles a David Schiff ukazují, že hartovský pohled účastníka (internal point of view), který je vlastní soudům při rozhodování sporů, musí zahrnovat i volní element, tedy aktivní úsilí o řádnou aplikaci všech dotčených pravidel – viz NOBLES, Richard a David SCHIFF. *Observing Law through Systems Theory*. Oxford, Portland: Hart Publishing, 2013, s. 41.

²⁶ ŠÍPULOVÁ, Katarína. Introduction. In: KOSAŘ, PETROV, ŠÍPULOVÁ, SMEKAL, VYHNÁNEK, JANOVSÝ, op. cit., s. 8.

²⁷ Rozhodnutí německého Spolkového ústavního soudu ze dne 30. června 2009, BVerfGE 123, 267 (Lissabon-Vertrag), odst. 220, 225 odůvodnění.

²⁸ NOLLKAEMPER, André. Conversations among Courts: Domestic and International Adjudicators. In: ROMANO, Cesare, Karen ALTER a Yuval SHANY. *The Oxford Handbook of International Adjudication*. Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 539.

může být argumentační přesvědčivost rozhodnutí mezinárodního soudu, anebo stejná hodnotová orientace vnitrostátního soudu, případně využití argumentu jako legitimizace vlastních závěrů oproti vnitrostátním politickým aktérům.²⁹

Soudní komunikace reflektující mezinárodní judikaturu má zásadní vliv i na vazby mezi samotnými právními systémy. Zohlednění mezinárodní judikatury dochází skrze rozhodnutí vnitrostátního orgánu (soudu), v terminologii německého právního filozofa *Jana-Reinarda Sieckmanna* jde o příklad inkorporace mezinárodního pravidla.³⁰ Nejedná se tedy o systémový vztah, který výše uvedený autor označuje jako validaci, kdy se mezinárodní pravidlo, případně výklad poskytnutý mezinárodním soudem, stává automaticky závazným ve vnitrostátním právu.³¹ Pro nastínění vztahů normativních právních systémů je potřeba vedle abstraktně formulovaných pravidel přednosti vždy analyzovat skutečnou činnost aktérů v právu (zejména soudní judikaturu).

Kromě toho, že vztah mezinárodního a vnitrostátního práva ovlivňuje činnost soudů (mezinárodních i vnitrostátních), jeho významnou charakteristikou je to, že jde o vztah dynamický, proměňující se v čase, jemuž je věnována poslední část tohoto příspěvku.

3 Dynamika vztahů vrcholných soudů a normativní rozvoj právních systémů

Zajímavým aspektem vztahu soudních orgánů v pluralistickém uspořádání právních systémů se samostatným zdrojem normativity je dynamika vzájemné interakce, která může vést k ovlivňování obou dotčených právních řádů. *André Nollkaemper* hovoří v tomto smyslu o normativním rozvoji (*normative development*) právních systémů. Příkladem normativního rozvoje právního řádu je reinterpretace jeho vlastních pravidel v důsledku výkladu podobného případu podaného soudem v jiném právním systému, akceptace právních doktrín, které dosud v právních řádech neexistovaly, případně zaplňování mezerovité právní úpravy. Reflexe judikatury mezinárodních soudů přitom vede jak k normativnímu rozvoji vnitrostátního práva, tak i práva mezinárodního.³²

Uvedenou situaci dokládá i autory zmiňovaný případ reflexe rozhodnutí ESLP ve věci *Zolotukhin proti Rusku* Nejvyšším správním soudem.³³ Případ se týkal principu *ne bis in idem* a souběhu trestní a správní sankce a ESLP v zásadě zapověděl možnost souběhu trestní a správní sankce za totožný skutek.³⁴ Nejvyšší správní soud v rozhodnutí,

²⁹ NOLLKAEMPER, op. cit., s. 539.

³⁰ SIECKMANN, Jan-Reinard: *Rechtsphilosophie*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2018, s. 87.

³¹ *Ibid.*, s. 86.

³² NOLLKAEMPER, op. cit., s. 538–540, 545–547.

³³ PETROV, Jan. The Supreme Administrative Court: A new kid on the block. In: KOSAŘ, PETROV, ŠIPULOVÁ, SMEKAL, VYHNÁNEK, JANOVSKEJ, op. cit., s. 154–156.

³⁴ Rozsudek Velkého senátu ESLP ze dne 10. 2. 2009, *Zolotukhin proti Rusku*, stížnost č. 14939/03.

kteří následovalo po rozsudku ve věci *Zolotukhin*, nejprve vyjádřil odlišný, avšak podrobnými argumenty podložený, názor, podle něhož je potřeba souběh správní a trestní sankce v některých případech umožnit.³⁵ Evropský soud pro lidská práva o několik let později v rozhodnutí *A. B. proti Norsku* nepovažoval v případě souběhu daňového a trestního postihu porušení principu *ne bis in idem* (čl. 4 Protokolu č. 7 k Evropské úmluvě).³⁶ Znamější německá kauza týkající se preventivní detence (*Sicherungsverwahrung*) ilustruje přímý dialog mezi Spolkovým ústavním soudem a Evropským soudem pro lidská práva.³⁷ Poté, co Německem otřásla série sexuálně motivovaných útoků a dále belgický případ *Marca Dutrouxa*, byla v roce 1998 zrušena maximální lhůta preventivní detence, a to i pro osoby, které již tuto detenci vykonávaly.³⁸ Po neúspěchu s ústavní stížností z důvodu retroaktivity trestu před Spolkovým ústavním soudem se jedna z osob, které se dotklo prodloužení lhůty preventivní detence, obrátila na Evropský soud pro lidská práva. Tento soud na rozdíl od Spolkového ústavního soudu chápal preventivní detenci jako trest z hlediska Evropské úmluvy.

V následném rozhodnutí ze dne 4. května 2011 sice německý Spolkový ústavní soud setrval na původním rozlišování trestů a omezujících opatření, avšak ve shodě s Evropským soudem pro lidská práva rozhodl o nepřípustnosti retroaktivního ukládání preventivní detence (neboť podle Spolkového ústavního soudu takovýto postup porušuje princip legitimního očekávání).³⁹ Normativní rozvoj lze spatřovat v aplikaci doktríny legitimního očekávání, která vedla k odlišnému výsledku rozhodnutí oproti předchozí judikatuře německého Spolkového ústavního soudu a naopak ke stejnému výsledku (nikoliv však zcela stejnému zdůvodnění) jako v případě rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva.

K jinému normativnímu vývoji v důsledku reflexe judikatury Spolkového ústavního soudu ze strany Evropského soudu pro lidská práva došlo také na mezinárodní úrovni. Evropský soud pro lidská práva totiž v následujících rozhodnutích rozlišování trestů

³⁵ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 11. ledna 2012, sp. zn. 1 As 125/2011-163.

³⁶ Rozsudek Velkého senátu ESLP ze dne 15. 6. 2016, *A. a B. proti Norsku*, stížnosti č. 24130/11 a 29758/11.

³⁷ V podrobnostech k tomuto případu viz ONDŘEJEK, Pavel. *Koncepce práva jako systému*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020b, s. 199–200; Srov. též přehledový článek v české literatuře HLADÍKOVÁ, Irena. Implementace judikatury ESLP do národních systémů, porovnání a zkušenost. *Soudce*, 2015, č. 1, s. 24–28; Článek vychází z přednášky německé soudkyně u ESLP *A. Nußberger* pronesené v Senátu Parlamentu České republiky dne 17. října 2014.

³⁸ DÜNKLER, Frieder a Dirk VAN ZYL SMIT. Preventive Detention of Dangerous Offenders Re-examined: A Comment on two decisions of the German Federal Constitutional Court (BVerfG – 2 BvR 2029/01 of 5 February 2004 and BVerfG – 2 BvR 834/02 – 2 BvR 1588/02 of 10 February 2004) and the Federal Draft Bill on Preventive Detention of 9 March 2004. *German Law Journal*, roč. 5, č. 6, 2004, s. 621.

³⁹ Odst. 104 odůvodnění rozhodnutí německého Spolkového ústavního soudu ze dne 4. května 2011, BVerfGE 128, 326 (*Sicherungsverwahrung*). Dostupné z: <http://www.servat.unibe.ch>; srov. též HLADÍKOVÁ, op. cit., s. 28.

a omezujících opatření, na němž německý Spolkový ústavní soud setrval, v zásadě přijal. V rozsudku ze dne 9. června 2011 navíc explicitně přivítal částečnou změnu judikatury Spolkového ústavního soudu v návaznosti na rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci *M. proti Německu*.⁴⁰ Namísto situace konfliktu mezi vrcholnými soudy anebo podřízením se jednoho soudu interpretaci poskytnuté druhým soudem došlo v sérii případů k určitému postupnému sladování právních názorů.⁴¹ Nastíněná dynamika v interakci obou soudů se projevila v harmonizaci celých právních řádů: německé ústavní právo přijalo výklad, že retroaktivně uložená preventivní detence je protiústavní, evropský systém ochrany lidských práv naopak limitoval široký výklad pojmu trest, když přijal rozlišování trestů a ochranných opatření.

Závěr

Odpovědi na otázku, jak vrcholné české soudy nakládají s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva, přinášejí autoři v několika rovinách. Pohled „velkých čísel“ ukazuje trendy a základní charakteristiky v aplikaci práva soudy. Příklady ovlivňování vnitrostátních doktrín a konkrétní případové studie vztah zkoumaných soudů dokreslují.

Naším argumentem bylo naznačit, že diskurz používaný v soudních rozhodnutích ovlivňuje i vlastní podobu vnitrostátního práva. Soudy však nejsou jedinými vnitrostátními orgány, které na štrasburskou judikaturu musejí reagovat, proto ke zkoumání interakce mezi vnitrostátním právem a Evropskou úmluvou vykládanou ESLP sluší vzít v potaz i činnosti dalších orgánů veřejné moci. To však již nebyl úkol autorů knihy; jimi nastolený výzkumný rámec však v mnohém může být inspirací pro navazující studie.

---

⁴⁰ Odst. 54 rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 9. června 2011, ve věci *Mork proti Německu*, stížnosti č. 31047/04 a 43386/08. Dostupné z: <http://hudoc.echr.coe.int>; Srov. též GERSTENBERG, Oliver. The Failure of Public Law and the Deliberative Turn. In: MAC AMHLAIGH, Cormac, Claudio MICHELON a Neil WALKER (eds.). *After Public Law*. Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 237.

⁴¹ ONDŘEJEK, 2020b, op. cit., s. 200.